

Lesson Study - Professionaliseren met impact!?

Professionaliseren kan op verschillende manieren, zoals ook blijkt uit de verschillende artikelen in dit topic. In plaats van eenmalige studiedagen en workshops, nemen steeds meer leraren deel aan 'Lesson Study', een bijzondere vorm van samenwerkend professionaliseren. Maar hoe bruikbaar is die methode voor leraren lichamelijke opvoeding? Een verslag van een uniek, grootschalig onderzoek in de beroepspraktijk.

TEKST MENNO SLINGERLAND EN LARS BORGHOUTS

Veel professionalisering vindt plaats in de vorm van workshops, een studiedag of een bijscholings(middag) rondom een bepaald thema. Uit onderzoek blijkt echter dat deze activiteiten slechts een beperkte impact hebben op de daadwerkelijke onderwijspraktijk (Goodall, Day, Muijs, & Lindsay, 2015). Met andere woorden, leerlingen profiteren niet of nauwelijks van de opgedane kennis en vaardigheden (Armour & Yelling, 2004). Hiervoor worden diverse oorzaken genoemd, waaronder de vaak relatief korte duur (een ochtend, een dag) van deze activiteiten en de beperkte verbinding met eerder opgedane ervaringen of vaardigheden (Armour, 2010). Veel scholingen zijn impliciet gebaseerd op de aanname dat er bij leraren ontbrekende kennis 'aangevuld' dient te worden of foutieve zienswijzen 'gerepareerd' (Guskey, 1986) wat resulteert in directieve en weinig gedifferentieerde scholingsprogramma's in plaats van aan te sluiten bij de reeds aanwezige kennis en praktijkervaring van docenten. Ook blijken professionaliseringsactiviteiten die plaatsvinden buiten de context waarin het geleerde toegepast zal gaan worden (de school, de gymzaal) een stuk minder effectief te zijn (Armour, Quennerstedt, Chambers, & Makopoulou, 2015). Uit landelijk onderzoek onder leraren LO in Nederland tekent zich ook een beeld af van suboptimale professionalisering. Dit lijkt

vooral te komen door een gebrek aan onderliggende visie binnen de vakgroep ("wat willen we bereiken en welke ondersteuning hebben we daarbij nodig?"). Dit leidt vervolgens vaak tot een ongefundeerde en gefragmenteerde keuze in bijscholingen (Slingerland & Pelt, 2018).

Professionele leergemeenschap

Een verbeterslag in het aanbod van professionaliseringsactiviteiten lijkt nodig. Belangrijk hierbij is dat opgedane kennis en vaardigheden geen plek in de onderwijspraktijk krijgen zolang deze hun meerwaarde (t.o.v. de oude situatie) nog niet hebben bewezen (Guskey, 1986). Veelbelovend in dit opzicht is het werken vanuit professionele leergemeenschappen, waarin leraren gezamenlijk, en meestal binnen de context van hun eigen school, uitdagingen in hun onderwijs identificeren en als vertrekpunt nemen voor onderwijsverbetering. Vanuit een verdieping in een bepaald thema en discussie met collega's wordt er geëxperimenteerd en gereflecteerd. En op die manier ook geprofessionaliseerd.

Een vorm van zo'n professionele leergemeenschap is Lesson Study (Borghouts, Slingerland, & van Dijk-van Eijck, 2018; Dudley, 2014). Lesson study is een methode om gezamenlijk en op een gestructureerde wijze te werken aan het verbeteren van het onderwijs. Binnen



Lesson Study werkt een groep van meestal 3-6 leraren (bijvoorbeeld een vakgroep LO) samen aan het ontwikkelen van een zogenaamde 'onderzoeksles'. Deze les heeft als doel een bepaalde praktijkuitdaging of probleem aan te pakken of op te lossen. Bijzonder aan deze methode is dat observaties een grote rol spelen en dat leerlingen expliciet worden betrokken in de evaluatie van de onderzoeksles. Verderop in dit artikel leggen we de afzonderlijke stappen van Lesson Study verder uit. Lesson Study lijkt heel goed te voldoen aan de kenmerken van effectieve professionalisering die hierboven werden genoemd en binnen andere vakgebieden zijn er reeds positieve resultaten mee geboekt (Ming Cheung & Yee Wong, 2014). De toepassing ervan binnen de context van de LO is echter nog nooit onderzocht. Dit onderzoek richtte zich daarom op de vraag in hoeverre Lesson Study een toepasbare en bruikbare toevoeging kan zijn op het volgen van een workshop.

Onderzoeksofzet

Aan dit onderzoek namen negentien vakgroepen LO deel die werden verdeeld over een interventiegroep (10 scholen) en een controlegroep (9 scholen). Alle vakgroepen volgden eerst een workshop met als thema het creëren van een optimaal motivationeel leerklimaat binnen lessen spel (Weeldenburg, Zondag, & de Kok, 2015) gebaseerd op theoretische inzichten vanuit de zelfdeterminatietheorie (Ryan & Deci, 2000) en de achievement goal theorie (Nicholls, 1984). Na afloop ontvingen beide groepen de motiverende toolbox voor lessen LO (Weeldenburg, Borghouts, & Slingerland, 2018). De controlegroep werd na de workshop gevraagd om het geleerde hiermee zonder verdere ondersteuning te implementeren in de praktijk terwijl voor de interventiegroep de

workshop het startpunt was van een Lesson Study-traject. Deze vakgroepen kregen een procesbegeleider toegewezen (getraind in het begeleiden van Lesson Study) en maakten direct na de workshop een opstart en een verdere planning. In totaal vonden er vier bijeenkomsten plaats van ongeveer 2 uur, meestal binnen een periode van 3-6 weken. Aan de deelnemers werd gevraagd om voorafgaand aan de eerste bijeenkomst na te denken over een specifieke uitdaging of probleem, gerelateerd aan leerlingmotivatie binnen spelonderwijs, waarmee ze hun Lesson Study wilden vormgeven.

Tijdens de eerste bijeenkomst werd de definitieve insteek van de Lesson Study bepaald. Een voorbeeld was "wij willen dat leerlingen uit de tweede klas zelf een spelvorm aan kunnen passen vanuit een keuze in speelmateriaal, speelruimte en spelregels, om daarmee hun gevoel van autonomie te verhogen". Vervolgens werd door de groep gezamenlijk de onderzoeksles ontworpen. De rol van de procesbegeleider was hierbij het zorgen voor voldoende theoretische verdieping, het stellen van kritische vragen, tijdsbewaking en structureren van het Lesson Study traject. De les werd vervolgens gegeven door een van de leraren. De rest van de groep werd gevraagd enkele vooraf geselecteerde leerlingen te observeren. Meestal werden deze geselecteerd op de mate van ervaren motivatie tijdens lessen spel (laag-middel-hoog). Omdat live observatie vaak niet mogelijk was werd de onderzoeksles opgenomen met twee GoPro camera's en werden de videobeelden later teruggekeken. Tijdens de tweede bijeenkomst werd de les besproken in het licht van de doelstelling, aangepast en opnieuw gegeven. Tijdens de derde bijeenkomst werd vervolgens opnieuw gereflecteerd. Tijdens de vierde bijeenkomst werd vervolgens teruggeblikt op het geleerde tijdens de Lesson Study.

Metingen

Tijdens het project vonden diverse metingen plaats, gericht op (1) reacties van leraren, (2) het leren van leraren, (3) ondersteuning vanuit de schoolorganisatie. Direct na afloop van de workshop vulden deelnemers (interventie- en controlegroep) een tevredenheidsvragenlijst in, waarin ze hun mening konden geven over de bruikbaarheid en kwaliteit van de workshop. Na afloop van de Lesson Study vulden leraren in de interventiegroep een korte vragenlijst in waarin werd gevraagd naar hun mening over lesson study als professionalisering en wat ze vonden dat ze ervan geleerd hadden. Tot slot vonden er focusgroepgesprekken plaats met 17 deelnemende vakgroepen¹. De focusgroep bestond uit twee afzonderlijke delen. Deel 1, voor zowel interventie- als controlegroep, ging in op het toepassen van het geleerde in de praktijk. Deel 2, met de interventiegroep, ging over in hoeverre Lesson Study een bruikbare en toepasbare methode is als professionalisering voor de vakgroep.

Resultaten

Vanwege beperkingen in de lengte van dit artikel worden hier alleen de belangrijkste resultaten besproken. Leraren gaven de workshop het rapportcijfer 7.9, waarbij hoog gescoord werd (hoger dan 4 op een schaal van 1-5) op de items begrijpelijkheid, interactie, presentatie, noodzakelijkheid (voor de praktijk) en de mate waarin deelnemers de leerstof interessant vonden. In tabel 1 zijn de uitkomsten weergegeven van de waardering van Lesson Study en de ervaren leerwinst binnen de interventiegroep. Over het algemeen wordt Lesson Study hoog gewaardeerd door leraren, waarbij vooral de score op samenwerken opvalt. Bij de ervaren

leerwinst tijdens het Lesson Study traject springt vooral het stimuleren van inbreng eruit.

De focusgroepgesprekken werden gecodeerd en geanalyseerd door middel van framework analyse (Ritchie & Lewis, 2003). De hieruit voortvloeiende thema's zijn weergegeven in tabel 2. Bij ervaren leerwinst lag de focus van de meeste vakgroepen in de interventiegroep op het vergroten van de inbreng van leerlingen binnen de lessen spel. Bijvoorbeeld door middel van het aanbieden van keuzes in materiaal, aanpassen van het speelveld, van de speelregels etc. Binnen de controlegroep, die alleen de workshop volgden, werd een veel grotere diversiteit aan thema's gevonden, uiteenlopend van het stimuleren van meer fysieke activiteit tot het minder technisch beoordelen van vaardigheden van leerlingen. Ook opvallend was dat de rol van de docent binnen de interventiegroep verschoof van een directieve naar een meer ondersteunende rol, terwijl dit in de controlegroep minder duidelijk aanwezig was. De bruikbaarheid en toepasbaarheid van Lesson Study werd uiteraard alleen in de interventiegroep bevestigd. Opvallend hierbij was dat vakgroepen enthousiast waren over de methode en vooral het samenwerkende aspect hierbinnen zeer waardeerden. Veel vakgroepen gaven aan dat er normaal gesproken weinig met de vakgroep over lesinhoud werd gediscussieerd en dat lesson study hierin verandering bracht. Een beperkende factor bleek wel de beschikbare tijd te zijn. Lesson Study (en het ontwikkelen van nieuw onderwijs in het algemeen) kost tijd en dat was in veel gevallen maar beperkt voorhanden. Daarin zagen vakgroepen dan ook een grote uitdaging in het toekomstig gebruik van Lesson Study.

Tabel 1. Gemiddelde scores (schaal 1-10) en standaarddeviaties van waardering voor Lesson Study en de ervaren leerwinst (interventiegroep)

Waardering (n = 34*)	Gemiddelde score (standaarddeviatie)	Ervaren leerwinst (n = 33**)	Gemiddelde score (standaarddeviatie)
Opgedane kennis	7.23 (1.13)	Spelonderwijs op maat maken	6.90 (1.16)
Onderwijsmateriaal	6.60 (1.27)	Bieden van leerhulp	6.46 (1.48)
Doorlopen van een Lesson Study	7.83 (0.94)	Aanbrengen van structuur	5.89 (1.70)
Samenwerken met collega's	8.37 (0.81)	Stimuleren van inbreng	7.55 (1.10)
Lesson Study als professionalisering	7.56 (0.93)	Aansluiten bij het perspectief van de leerling	6.64 (1.45)

* 1 leraar vulde deze vragenlijst niet in

** 2 leraren vulden deze vragenlijst niet in

¹ Met twee vakgroepen uit de controlegroep lukte het niet om het focusgroepgesprek in te plannen.

Tabel 2. Geïdentificeerde thema's vanuit de focusgroepgesprekken.

Ervaren leerwinst	Lesson Study proces (alleen interventiegroep)
Thema's	Thema's
Externe kennis	Barrières en knelpunten
Zelfgestuurde verdieping van kennis	Succesfactoren
Ontwikkelde onderwijsmaterialen	Positieve ervaringen met Lesson Study
Structuur	Negatieve ervaringen met Lesson Study
Experimenteren met ontwikkelde materialen	Ondersteuning door de procesbegeleider
Uitkomsten	Ondersteuning door het management
(veranderende) rol van de leraar	Organiseren van Lesson Study
Persoonlijke opvattingen en houdingen	Toekomstig gebruik van de Lesson Study
Samenwerkend leren	Toekomstig gebruik van de uitkomsten van de Lesson Study
	Workshop
	Ondersteunende materialen
	Verspreiding van de resultaten van de Lesson Study

Conclusie

Alleen het volgen van de workshop door de controlegroep bleek zeker meerwaarde te hebben en leidde tot een aantal interessante interventies in de praktijk. De praktijkgerichtheid van de workshop en de motivatie-toolbox hebben hier waarschijnlijk een rol bij gespeeld. Echter bleek ook dat Lesson Study, mits te organiseren binnen de context en de kaders van de school, een zekere meerwaarde heeft ten opzichte van alleen een workshop volgen. Vooral het samenwerkend ontwikkelen van nieuwe leerstof blijkt bij Lesson Study een grote succesfactor te zijn. Het als vakgroep gezamenlijk uitwerken van een doelstelling tot bruikbaar onderwijsmateriaal heeft geleid tot interessante interventies, waarbij vooral meer keuze en verantwoordelijkheid geven aan leerlingen een centraal thema was. Mits aan de randvoorwaarden kan worden voldaan, is Lesson Study voor vakgroepen LO een interessante, gewaardeerde benadering van professionaliseren en het verbeteren van de kwaliteit van het onderwijs.

Menno Slingerland en Lars Borghouts zijn beide opleidingsdocent en onderzoeker binnen de ALO Eindhoven, lectoraat Move to Be. Veel dank gaat uit naar Gwen Weeldenburg, Teun Remmers, Sara Laurijssens, Harm van den Bergh, Bregje van Eijck en Esther Donkers.

Bronnenlijst

- Armour, K. M. (2010). The physical education profession and its professional responsibility ... or ... why "12 weeks paid holiday" will never be enough. *Physical Education and Sport Pedagogy*, 15(1), 1–13. <http://doi.org/10.1080/17408980903413479>
- Armour, K. M., & Yelling, M. (2004). Professional development and Professional Learning: Bridging the Gap for Experienced Physical Education Teachers. *European Physical Education Review*, 10(1), 71–93. <http://doi.org/10.1177/1356336X04040622>
- Armour, K., Quennerstedt, M., Chambers, F., & Makopoulou, K. (2015). What is "effective" CPD for contemporary physical education teachers? A Deweyan framework. *Sport, Education and Society*, 1–13. <http://doi.org/10.1080/13573322.2015.1083000>
- Borghouts, L., Slingerland, M., & van Dijk-van Eijck, B. (2018). Lesson study: een effectieve methode voor professionalisering? *LO Magazine*, 106(5), 16–19.
- Dudley, P. (2014). Lesson Study: a handbook (pp. 1–22). www.lessonstudy.co.uk.
- Nicholls, J. (1984). Achievement Motivation: Conceptions of Ability, Subjective Experience, Task Choice, and Performance. *Psychological Review*, 91(3), 328–346.
- Goodall, J., Day, C., Muijs, D., & Lindsay, G. (2015). *Evaluating the Impact of CPD*. London: Department for Education and Skills.
- Guskey, T. R. (1986). Staff Development and the Process of Teacher Change. *Educational Researcher*, 15(5), 5–12. <http://doi.org/10.3102/0013189X015005005>
- Ming Cheung, W., & Yee Wong, W. (2014). Does Lesson Study work? *International Journal for Lesson and Learning Studies*, 3(2), 137–149. <http://doi.org/10.1108/IJLLS-05-2013-0024>
- Ritchie, J., & Lewis, J. (2003). *Qualitative Research Practice* (pp. 1–349). SAGE Publications.
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-Determination Theory and the Facilitation of Intrinsic Motivation, Social Development, and Well-Being. *American Psychologist*, 55(1), 68–78.
- Slingerland, M., & Pelt, D. V. (2018). Professionalisering van docenten LO in Nederland. *LO Magazine*, 106(5), 11–13.
- Weeldenburg, G., Borghouts, L., & Slingerland, M. (2018). Toolbox voor een motiverend leerklimaat. *Lichamelijke Opvoeding*, 106(4), 6–9.
- Weeldenburg, G., Zondag, E., & de Kok, F. (2015). *Spelinzicht*. Arko Sports Media B.V.

Contact

m.slingerland@fontys.nl

Kernwoorden

professionaliseren, onderzoek, Lesson Study